

מהי 'כף הירך'? האם היא אותה חתיכה שעליה מצביעים המנקרים הנקראת גם 'חתיכת גיד הנשה' או 'יד', או שמא היא החתיכה שעל הקולית הקרויה 'קצ'קע'?
 האם חל שיבוש בלשון?
 האם באזרם של ספרי הניקור עולים בקנה אחד עם פירוש רש"י?

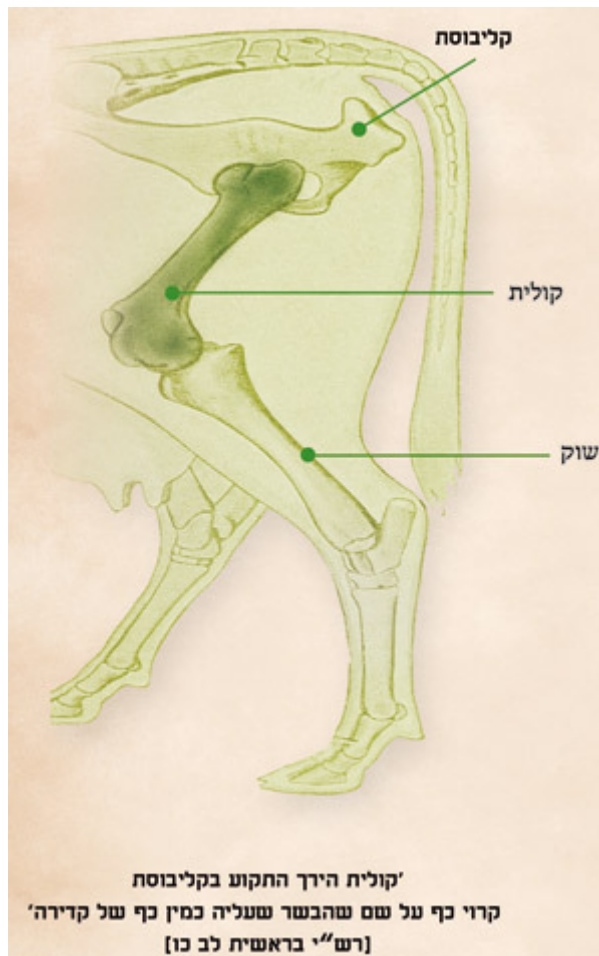
במאמר זה נסקור את העניין על הבטיו השונים

א

גיד הנשה

בפרשתנו פרשת וישלח לומדים אנו על המאבק של שרו של עשיו ביעקב אבינו ושבסופו נגע המלאך בכף ירך יעקב אבינו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו' [לב כו]. ובאר רש"י על התורה 'קולית הירך התקוע בקליבוסת קרוי כף על שם שהבשר שעליה כמין כף של קדירה' עכ"ל. ובחולין [פט:]: כתב רש"י שכף היא פוליפ"א הנכרכת סביבות עצם הקולית העליונה סביב בעיגול. ושם בדף צב: כתב דכל בשר גבוה ועגול קרי כף כדאמרינן בנדה [דף מז] גבי סימני בגרות עד שתתמעך הכף עכ"ל.
 מבואר א"כ בדברי רש"י שנקעה עצם הקולית ממקומה והיא הבוקא דאטמא, וקרויה כף על שם הבשר שעליה שהוא כמין כף של קדירה.

וצייתה התורה 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה', כלומר שנגע בגיד הנשה הנמצא על כף הירך [עי' תרגום יונתן]. ומהו 'הנשה'? באר רש"י ששנשה הגיד ממקומו ועלה. כלומר עצם הקולית נקעה ממקומה וגרמה לכך שגיד הנשה קפץ ועלה ממקומו.

מהי הירך?

'ירך' היא כל הרגל האחורית - מלמעלה בחיבורה לעצם הסינטה ולהנק"א הקרויה קליבוסת, עד למטה בחיבורה לארכובה שהוא מקום צומת הגידים. הירך מורכבת מכמה שרירים שהם נתחי בשר נפרדים הדבוקים בקרומים זה לזה ולמעשה דבוקים כולם סביבות עצם הירך - הקולית. הנתחים ברובם נמצאים בחלק החיצון של הירך הנראה לעינינו במעטפת החיצונית של הירך, ואילו הנתח אודותיו כתב רש"י שהוא סובב את הקולית 'סביב בעיגול' קרוי 'קצ'קע' [ברווז] והוא בקדמת הירך העליונה ונראה ככדור וסובב

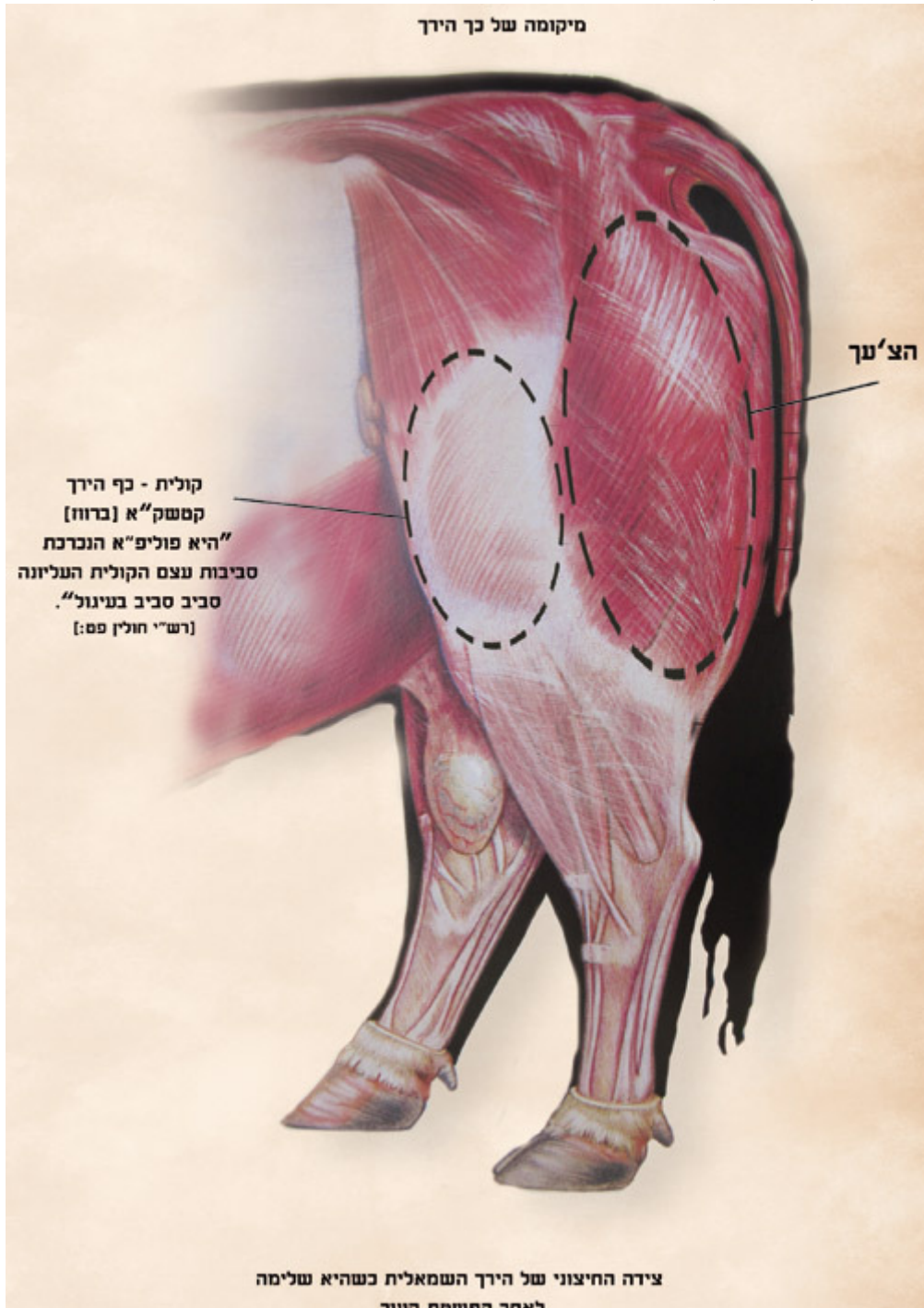
את עצם הקולית משלשה כיוונים והוא השריר היחיד הסובב את עצם הקולית ונכרך סביבה ונשאר חלק אחד צר לארכה של העצם שאינו מקיפה ושם דבוקה חתיכת ה'יד', ואין עוד נתח אחר שסובב את עצם הקולית.

ומצד הפנימי של הירך וזהו הצד הנראה רק אחרי ביתורה של הבהמה לאורכה נמצא שריר ה'יד' המכונה 'גיד הנשה' או 'כף' וזהו הנתח המכונה בפי המנקרים 'כף הירך' והוא החלק שבירך הרואה פני חברתה קודם ביתורה.

ותמיהה גדולה היא מדוע מקובל בפי המנקרים שכף הירך היא חתיכת ה'יד' המכונה גם 'חתיכת גיד הנשה' ואין מי שיאמר שהקצ'קע היא כף הירך, והרי רש"י כתב מפורש שהבשר שסביב הקולית הוא הכף, וא"כ הוא כף הירך ולא היד.

ואכן בספר הניקור 'ניצני ניסן' [להרב ניסן צ'סלר ז"ל] בהקדמה לספרו עומד על כך וכותב וז"ל: וכאן עלי להדגיש שבמכוון קראתי לנתח הקצ'קה בשם 'כף'. טעות גסה השתרשה בקרב המנקרים הקוראים לנתח היד בשם 'כף', וזאת בשל התפצלות הגידים בו, הדומים דמיון גמור לכף היד וכו'.... אך כדי שלא תצא תקלה משינוי זה ציינתי את השם קצ'קה בסוגריים לאמר: כף [קצ'קה] ע"כ.

א"כ גם הוא עמד על תמיהה זו אך אינו מציע פתרון לכך. גם תמוה לדבריו, וכי הר"ץ וספרי הניקור טעו בדבר זה, הרי הם קרו ל'יד' כף?

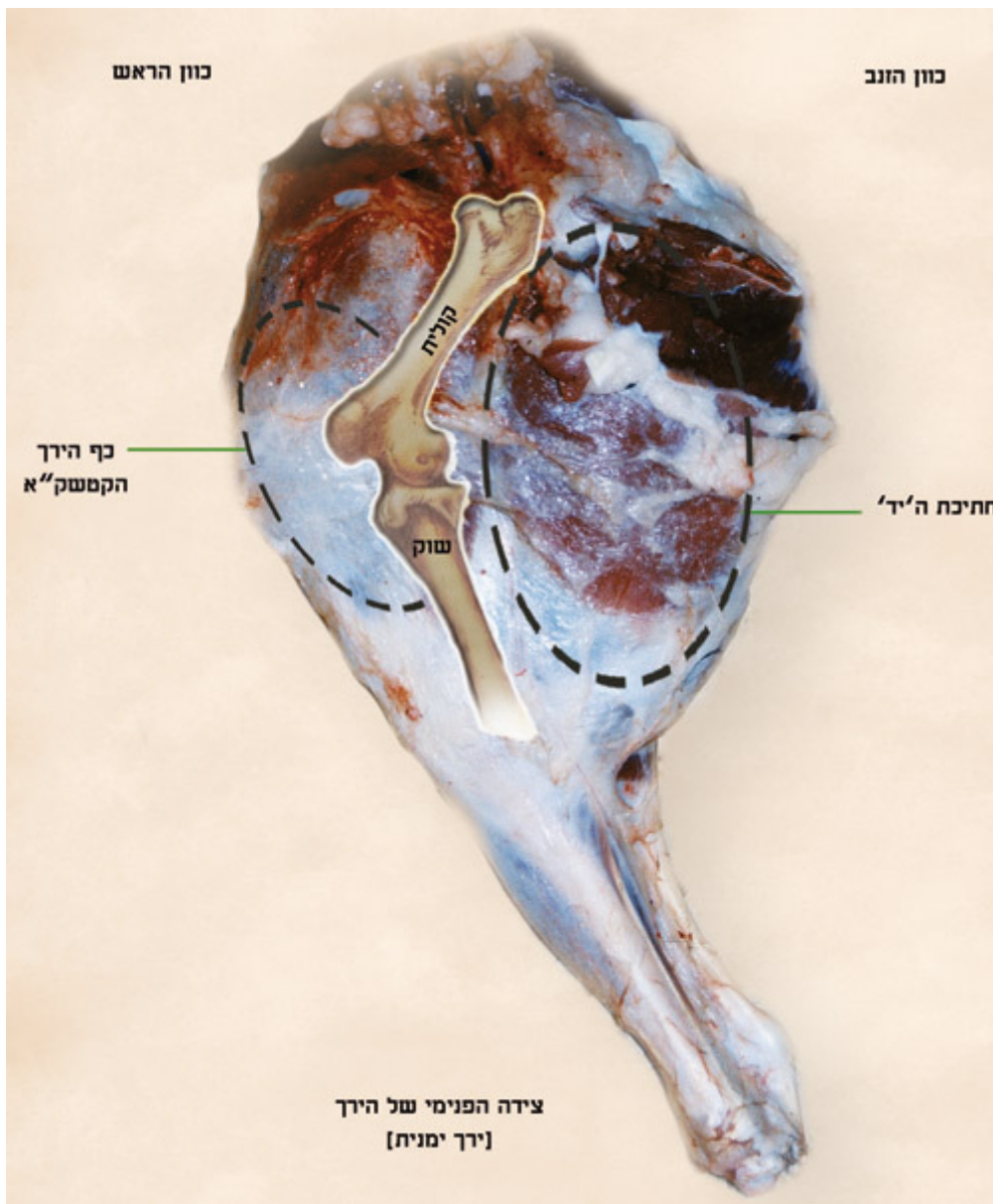
חתיכת הקטשק"א - כף הירך
בתמונה נראה בשר הקוליית סובב את העצם

ב

והנה כל ספרי הניקור הלכו בעקבותיו של הר"ץ [בעל 'בדיקות' על מהר"י וייל השו"ב ומנקר בקראקא בימי הרמ"א] שהוא הראשון לסדר הניקור המקובל כיום ושנתן שמות לחתיכות הירך, וכינו את חתיכת ה'יד' גם בשם 'כף', וכבר השתרשה דעה בקרב הלומדים כאילו רש"י והר"ץ נחלקו ושני דרכים הם. אמנם זה לא יעלה על הדעת לומר שנחלק הר"ץ על רש"י בלא טעם ובלא שאמר זאת מפורש ואף לא הביא איזה ראיה מראשונים, וביותר קשה, אחר שבא לפרש דברי רש"י בהבנה מחודשת ולא הזכיר שום רמז לחלוק עליו באיזה דבר, וכי יתכן לומר שנחלק עליו?

עוד מוכח שלא נחלקו, שהרי הצנה דוד [תק"י] והזבח שמואל כתבו כהר"ץ שיש שני חלקי בשר, האחת היא חתיכת גיד הנשה - כף - יד, והשניה ה'קצ'קע', אמנם על לשון הר"ץ בחתיכת היד הוסיפו: 'זבלשון גמרא כף פולפ"א עיין רש"י חולין פ"ט ע"ב וכו', והרי דברי רש"י אלו נאמרו אודות כף הירך וא"כ הדברים מפורשים שנקטו כרש"י שהקצ'קע היא כף הירך ולא חתיכת היד, ומאי דך נקטו כהר"ץ שהכף היא ה'יד'?

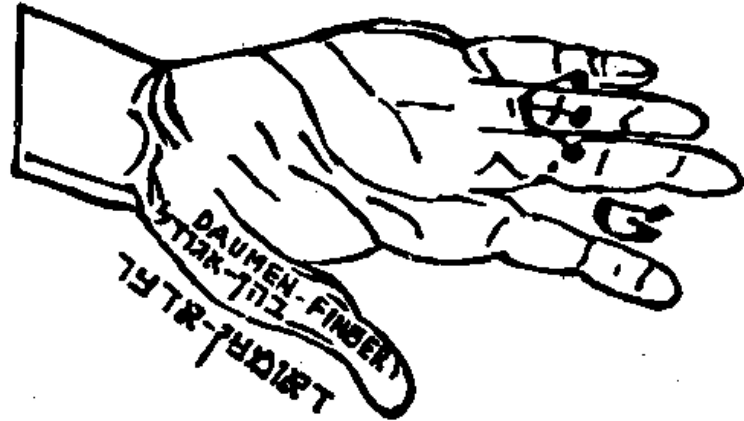
ג

על כן נראה דבאמת קושיא מעיקרא ליתא ולא נחלקו כלל הר"ץ ורש"י אלא הדבר יתבאר כך: דבאמת לכו"ע כף הירך היא הקטשק"א וכפי שנראה מפשטות דברי רש"י, ובאמת חתיכת ה'יד' אינה כף הירך, אלא שדבק בה השם 'כף' שהוא כינוי בעלמא ששגור היה על פי המנקרים, ופוק חזי דבשום מקום לא כינו ספרי הניקור את חתיכת היד 'כף הירך' רק 'כף' ככינוי בעלמא.

ושמה הנוסף 'גיד הנשה' הוא גם כינוי של המנקרים ומשום שבה עיקר הניקור של גיד הנשה ובה קבוצות גידים הקרויות 'שי"ץ' ו'טי"ת' ה'דוימין' ו'קרן הצביל', וכידוע למנקרים שזו החתיכה הקשה ביותר לניקור כי בה יש ריבוי גידים וקנוקנות, ולכן קבלה את שמה הראוי לה 'חתיכת גיד הנשה', אבל אין לזה שייכות עם המושג כף הירך.

ואם ישאל השואל, ומדוע באמת כינו אותה בשם כף?

באור הדבר, דבאמת שמה המקורי המופיע בכל ספרי הניקור הוא 'יד' ומקורו של כינוי זה מפני שצורת הגידים שבחתיכה זו הם כיד, כפי הציור שלפנינו מתוך הספר תורת הניקור [להרב ש. מאלין מביאליסטוק]:

וא"כ ניתן להבין שאחר שכינו אותה 'יד' על שם צורת כף יד וגם ציירו זאת כך ודבק בה הכינוי 'כף יד', זה הוביל לכינויים דומים 'יד' או 'כף יד' או 'כף', ומכאן נוצר שיבוש כי לא כולם שמו לבם שאין זו 'כף הירך' רק כינוי בעלמא 'כף' שמקורו ב'כף יד'. וכיון שלגבי הניקור עצמו לא היה כל נפק"מ היאך שמה וכינויה כי העיקר היה סדר הניקור לכן השתרש השיבוש, אך לא ח"ו אצל גדולי הדורות ומחברי ספרי הניקור, ומובן הדבר שכאשר נכתבו ספרי הניקור, השתמשו בלשונות הידועים בקיצור 'כף' או 'יד' או 'גיד הנשה' ולהם פשוט היה שאין זו כף הירך, רק לטועים היה נראה כי כוונתם לכף הירך, אבל האמת אינו כן. ומוכרח הדבר, שכן הר"ץ שהוא הראשון לספרי הניקור כותב בדבריו שכף הירך היא הבשר שקורין 'כף' או 'יד', ובסוף הדברים מביא לרש"י ז"ל בלשונו, והרי לפי רש"י כף הירך היא הקאטשק"א, והר"ץ לא מציין איזה הערה לומר שיש חולק בדבר והכל נראה מוסכם וברור, על כן נראה פשוט כשנ"ת.

והן אמת שלא נעלמו מאתנו דברי הר"ץ אודות הגיד החיצון שממנו נראה לכאורה שסבר שהכף היא היד, וצריך הדבר באור ומשום שיש עוד דיוקים בדברי הר"ץ שם לא בררנו כאן את דבריו ויש כמה אופנים לבאר זאת.

נמצא שמה שכתב בעל הניצני ניסן שהיא טעות גסה שהשתרשה בקרב המנקרים שכינו את ה'יד' בשם כף, צריכים עיון שכן הר"ץ וגדולי הפוסקים כינו זאת כך, וכי אפשר לומר ח"ו שטענו? אלא יש לתקן דבריו ולומר שלא הם ח"ו טעו, אלא המנקרים המצביעים על חתיכת היד ואומרים דהיא 'כף הירך' ולא היא אלא היא קרויה 'כף' בעלמא, אבל כף הירך היא הקצקע.

והדברים צריכים להתלבן היטב ומוצעים לפני התלמידי חכמים בדרך מו"מ בלבד.

ד

גיד הנשה בעוף

בשולי הדברים יש לחקור עוד ענין נוסף הקשור בזה. במשנה ריש גיד הנשה הובא שבעוף אין איסור גיד הנשה משום שאין לו כף, ומבואר בגמרא שיש לו כף רק שאינו עגול, ואם אכן כף שלו יהיה עגול, אכן יהיה בו איסור גיד הנשה.

ולפי האמור לעיל, באור הדבר שהשריר המקביל לקאטשק"א בעוף אינו עגול כמו בבהמה. ואכן בקאטשק"א יש הבדל מהותי בין עוף לבהמה, דבבהמה הבשר מצד עצמו עגול הוא בצורתו ואף אחר שיוסר מן העצם עגול הוא ככדור, כי צידו החיצוני נברא בעיגול ולא רק מחמת שסובב הוא את העצם, משא"כ בעוף הבשר עצמו שטוח ואחר שיוסר מן העצם הרי הוא ככל חתיכת בשר ולא ניכר כלל בן צורת עוגל ככדור כבבהמה, וכל עיגולו מחמת שסובב את העצם וזה לא מקרי עגיל.

וידוע שישנה דעה שעוף שאין לו זנב זהו עוף שכף שלו עגיל ויש בו איסור גיד הנשה, אמנם לא מצאתי מקור לדברים, ולכאורה מכל האמור לעיל הדברים טעונים בירור יסודי ויעוין בשו"ת להורות נתן שכתב כן ויל"ע היטב שכן הדברים אינם עולים לכאורה עם דברי רש"י.

והדברים צריכים ליבון, וברור שאין כל נפק"מ להלכה לסדר הניקור המעשי המקובל, ואף לא לדינא דאורייתא דד' אצבעות מגיד הפנימי, שכן איך שלא נסביר ישאר סדר הניקור למעשה על פי המקובל ואין נפק"מ היאך שמם והגדרתם של החתיכות.